

Eserleri. Firyâbî'nin günümüze ulaşan, bütün rivayetlerini senedleriyle birlikte zikrettiği eserleri şunlardır: 1. *Fezâ'ilü'l-Şur'ân*. Kur'ân-ı Kerim'i ve özellikle Bakara, Âl-i İmrân, Mülk sûrelerini okumanın, dinlemenin ve başkalarına okutmanın, Kur'an'ı hatmetmenin faziletine ve Resûl-i Ekrem'in Kur'an okuma tarzına dair 197 rivayeti bir araya getiren eser Yûsuf Osman Fazlullah Cibrîl tarafından yayımlanmıştır (Riyad 1409/1989). 2. *Delâ'ilü'n-nübüvve*. Hz. Peygamber'in Allah'ın resulü olduğunu gösteren mucizelere dair elli üç rivayeti ihtiva etmekle olup Âmir Hasan Sabrî tarafından neşredilmiştir (Mekke 1406/1986). 3. *Kitâbü's-Şiyâm*. Oruçla ilgili 192 rivayeti ihtiva eden eseri Abdülvekîl en-Nedvî yayımlamıştır (Bombay 1412/1992). 4. *Şifâtü'l-münâfik*. Nifaka ve münafika dair 118 rivayetin yer aldığı eseri Bedr el-Bedr (Küveyt 1405/1985) ve *Şifâtü'n-nifâk ve zemmu'l-münâfikîn* adıyla Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut 1405/1985) neşretmiş, ayrıca Ebû Abdurrahman el-Mısri el-Eserî'nin şerhiyle birlikte basılmıştır (Tanta 1408/1988). 5. *Ah-kâmü'l-ideyn*. Ebû Abdurrahman Müsâid b. Süleyman b. Râşid eserdeki hadisleri *Sevâtü'ul-şamereyn* adıyla tahrir ederek kitapla birlikte yayımlamıştır (Beyrut 1406/1986). 6. *Kitâbü'l-Şâder*. Kazâ ve kadere dair 450 hadisi ihtiva eden eser üzerinde Cemâl Hamdî ez-Zehbî yüksek lisans çalışması yapmıştır (Câmiatü Melik Suûd, Riyad 1403-1404: *Ahbarü't-türâsi'l-Arabî*, Safat 1982, I, 11). 7. *Fevâ'id*. Çeşitli konulara dair kırk dört rivayetin yer aldığı eser *Kitâbü's-Şiyâm* ile birlikte yayımlanmıştır (s. 139-169; nşr. Abdülvekîl en-Nedvî, Bombay 1412/1992). 8. *Mâ esnedehü Süfyân es-Şevrî*. Eserin I. cildi Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de bulunmaktadır (Mecmua, nr. 90, vr. 39-47). *Fihrisü mahtûâtü Dâri'l-kütübî'z-Zâhiriyye*'de (s. 373). Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî'nin eserleri yanlışlıkla Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî'ye nisbet edilmiştir.

Kaynaklarda Firyâbî'nin şu eserlerinden de söz edilmektedir: *Kitâbü's-Sünen*, *Kitâbü'z-Zıkr*, *Kitâbü'n-Nikâh*, *Kitâbü'l-Cenâ'iz*, *Kitâbü's-Şuver ve't-temâsil*, *Kitâb ani'l-Medîneti'l-münevver*, *Kitâbü Şadakatü'l-fitr*, *Kitâbü Tahrimü'z-zehab ve'l-harîr*, *Kitâbü Menâkibi Mâlik*, *Kitâbü'r-Rü'yâ*, *Kitâbü'l-Künâ*, *Kitâbü'l-Libâs*, *Kitâbü Edebi'l-İslâm*, *Kitâbü Terki'l-mi-*

râ', *Kitâbü'l-Bükâ'*. Bu eserlerin de kendi konularındaki bazı hadisleri ihtiva eden çalışmalar olduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî, *Fezâ'ilü'l-Şur'ân* (nşr. Yûsuf Osman Fazlullah Cibrîl), Riyad 1409/1989, nâşirin mukaddimesi, s. 33-76; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VII, 199-202; Sem'ânî, *el-Ensâb*, IX, 291-292; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 259; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XIV, 96-106; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 693-694; Mâhlûf, *Şeceretü'n-nür*, II, 77; Sezgin, GAS, I, 166; Muhammed Nâsrüddin el-Elbânî, *Fihrisü mahtûâtü Dâri'l-Kütübî'z-Zâhiriyye*, Dimaşk 1390/1970, s. 373; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, I, 126; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), II, 127-128; Kays Âl-i Kays, *el-İrâniyyân*, II, 328-330; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 44, 47, 49, 57, 58, 73, 76, 84, 217; Fikrî Zekî el-Cezzâr, *Medâhilü'l-mu'ellifîn*, Riyad 1994, III, 1160-1161.

MEHMET ALİ SÖNMEZ

FİRYÂBÎ, Muhammed b. Yûsuf

(محمد بن يوسف الفريابي)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf

b. Vâkid el-Firyâbî

(ö. 212/827)

Hadis hâfızı.

120 (738) veya 126'da (743-44) Belh yakınındaki Firyâb'da doğdu. Buraya nisbetle Firyâbî olarak tanındığı gibi Türk asıllı olduğu için Türkî nisbesiyle de anıldı. İlim tahsili için çok genç yaşta memleketinden ayrıldı. Mekke'de karşılaştığı Süfyân es-Sevrî'den hadis rivayet etmek amacıyla onunla birlikte Küfe'ye gitti ve kendisinden çok faydalandı. Ayrıca Evzâi, Zâide b. Kudâme, Nâfi' b. Ömer, Cerîr b. Hâzım gibi âlimlerden hadis öğrendi. Daha sonra Filistin'de bir sahil kasabası olan Kaysâriye'ye yerleşti. Kendisinden Ahmed b. Hanbel, İbn Zencüye, Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, Zühli, Buhârî ve İbn Vâre gibi muhaddisler rivayette bulundular.

Hadis otoriteleri tarafından sika* kabul edilen Firyâbî'nin rivayet ettiği hadisler, yirmi dördü *Şahîh-i Buhârî*'de olmak üzere *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır. Fakih ve müfessir olarak da bilinen Firyâbî üstün ahlâkı ve ibadete düşkünlüğü ile tanınmaktadır. Onunla birlikte yağmur duasına çıktığı bir gün ellerini açıp duaya başladıktan hemen sonra yağmur yağdığı rivayet edilir. Kendisinden nasihat isteyen muhaddis Ahmed b. Yûsuf es-Sülemî'ye takvâ sahibi olmayı, sünnete sarılmayı ve hükümdar-

lardan uzak durmayı tavsiye etmiştir. Firyâbî Rebülelvel 212'de (Haziran 827) Filistin'de vefat etti. Onun 213'te (828) öldüğünü söyleyenler de vardır.

Firyâbî'nin, İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-İşâbe*'sinin kaynaklarından olan ve onun belirttiğine göre Saîd b. Abdûs, Mahmûd b. Hâmid ed-Dimaşkî ve Ebû'd-Dahdâh Ahmed b. Muhammed et-Temîmî tarafından rivayet edilen *el-Müsned* adlı eserinden başka şu kitapları da kaynaklarda zikredilmektedir: *Kitâbü't-Tefsîr*, *Kitâbü't-Şihâbe*, *Kitâbü's-Şalât*, *Kitâbü's-Şiyâm*, *Kitâbü'z-Zekât*, *Kitâbü'l-Menâsik*.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, I, 264; İclî, *es-Şikâh*, s. 416; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, I, 197-198, 719; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 119-120; İbn Hibbân, *es-Şikâh*, IX, 57; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 2236; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 41; Sem'ânî, *el-Ensâb*, IX, 290-291; Mizzî, *Tehtibü'l-Kemâl*, XXVII, 52-61; İbn Kudâme el-Makdisî, *Ulemâ'ü'l-hadîs*, I, 537-538; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, X, 114-118; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 211-220*, s. 400-401; a.mlf., *Mizânü'l-ittidâl*, IV, 71-72; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 376; Safedî, *el-Vâfi*, V, 243; İbn Hacer, *Tehtibü't-Tehtib*, IX, 535-537; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, XII, 140-141; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 10; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 20-21; Sezgin, GAS, I, 40; Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî v.dğr., *Meusâ'atü ricâli'l-kütübî't-tis'a*, Beyrut 1413/1993, III, 490; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 97, 109.

ALİ OSMAN KOÇUZU

FİRZA

(bk. FİRDA).

FİSAGOR

(bk. PİSAGOR).

el-FİSÂL

(bk. el-FASL).

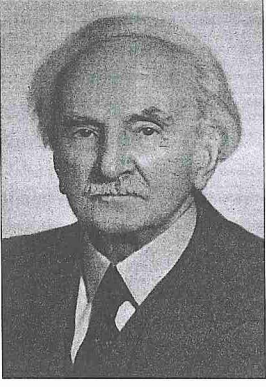
FISCHER, August

(1865-1949)

Arapça sözlük ve gramer çalışmalarıyla tanınan Alman şarkiyatçısı.

Almanya'nın Halle şehrinde doğdu. 1883-1889 yılları arasında Halle, Berlin ve Marburg'da Fleischer, Wellhausen ve Thorbecke gibi zamanının en büyük şarkiyatçılarından Doğu dilleri ve edebiyat-

August
Fischer

ları öğrenimi gördü. 1889'da İbn İshak'ın nakilde bulunduğu râvilerin biyografileri üzerine hazırladığı tezle doktor ve ertesi yıl da doçent oldu. 1896-1900 yıllarında Berlin'deki Şarkîyat Enstitüsü'nde Arapça hocası, enstitü sekreteri ve kütüphane yöneticisi olarak çalıştı; bu süre içinde özellikle pratik Arapça ve Arap lehçeleri üzerinde durdu ve meslektaşları Seyyid el-Geylânî eş-Şerkâvî'nin yardımıyla Merakeş (Fas) lehçesini öğrenerek bu lehçe üzerine birkaç makale yazdı. Bu sıralarda, Arapça'nın ve hatta bütün Sâmî dillerin özünün Arap lehçeleri sayesinde kavranabileceği inancıyla Fas'a gidip Tanca, Dârülbeyzâ (Kazablanka), Suveyre (Mogador) ve Merakeş'i gezdi; lehçe bilgisini arttırdı (1898). Daha sonra profesörlüğe yükseltilerek hocası Fleischer'in yarım yüzyıldan fazla bir süre başında bulunduğu Leipzig Üniversitesi Doğu Dilleri Kürsüsü'nün başkanlığına getirildi (1900). Leipzig, buradaki ders verme ve araştırma faaliyetlerini 1939 yılında emekliye ayrılıncaya kadar sürdüren Fischer sayesinde Fleischer döneminde olduğu gibi Arapça eğitiminin merkezi haline gelmiştir. Zamanında Arapça'ya, özellikle klasik Arapça'ya en iyi bilen uzmanlardan biri sıfatıyla büyük takdir gören ve Leipzig, Berlin, Kopenhag akademileriyle, 1932'de Mısır Kralı Fuâd tarafından kurulan Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye başta olmak üzere birçok bilimsel kurumun asil, muhabir ve şeref üyeliklerine seçilen ve Fleischer'den sonra Leipzig okulunun en önemli temsilcisi kabul edilen Fischer 84. yaş gününde öldü (14 Şubat 1949).

Fischer Arapça ilk sırayı almak üzere bütün Sâmî dillerle uğraşmış, bu arada hocası Fleischer gibi Türkçe ve Farsça'ya da ihmal etmeyerek özellikle Osmanlı Türkçesi ile ilgilenmiş ve Leipzig Üniversitesi'nde Türkçe okutmanı olan Ahmed

Muhiddin'in yardımıyla son dönemleri içine alan bir Türk edebiyatı antolojisi hazırlamıştır. Çoğu makale şeklinde kaleme alınmış 130'u aşkın eseri arasında en hacimli olması beklenen, 1907 yılından beri tasavvur ettiği ve fırsat buldukça üzerinde çalıştığı bir klasik Arapça sözlük ise yarım kalmıştır. Bu büyük projesini gerçekleştirmesi için Mısır Maarif Vekâleti'nin 1937'de yaptığı teklifi kabul eden Fischer özellikle, başlangıçtan Emevîler döneminin sonuna kadarki şiir, Kur'an, hadis ve tarih dilini oluşturan eski Arapça'nın bir sözlüğünü hazırlamak üzere çalışmasına hız vermiş, fakat doğrudan orijinal kaynaklardan aldığı örneklerle (şevâhid) belgelendirdiği kelimelerin fişleri Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'nin bina değiştirmesi sırasında kaybolmuştur. Ancak, daha önce tamamlayıp yeniden gözden geçirerek 1947 yılında Kahire'ye gönderdiği seksen sayfalık kısım, kendisi tarafından yazılan Arapça bir mukaddime ile birlikte akademi tarafından *Mu'cem târîhî li-lugati'l-edebi'l-Arabiyye* adıyla neşredilmiştir (Kahire 1950). Yine Alman şarkiyatçılarından Spitaler, J. Kramers ve Ulmann da müellifin Leipzig'de bıraktığı fişler üzerinde çalışarak *Wörterbuch der klassischen arabischen Sprache* adıyla "kâf" harfinin başından bir fasıkül yayımlamışlardır (1954).

Eserleri. 1. *Biographien von Gewährsmännern des Ibn Ishaq* (Halle 1889, Leiden 1890). Doktora tezidir. 2. *Tag und Nacht" im Arabischen und die semitische Tagesrechnung* (Leipzig 1909). Arap ve diğer Sâmî takvimleri hakkındadır. 3. *Auflösung der Akkusativreaktion des transitiven Verbs durch die Präposition "li" im klassischen Arabisch* (Leipzig 1910). Klasik Arapça'da lâm harf-i cerri ile geçişli (müteaddi) olan fiiller ve nesnelere dair bir eserdir. 4. *Katalog der Bibliothek der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft I* (Leipzig 1910, R. Pischel ve G. Jacob ile birlikte). 5. *R. Brünnows Arabische Chrestomathie aus Prosaschriftstellern* (Berlin 1913). Üniversitede Arapça öğretimi için R. Brünnow tarafından hazırlanan klasik Arap edebiyatından seçilmiş metinlerin hataları düzeltilerek yeniden yapılmış neşridir. 6. *Zur Lautlehre des Marokkanisch-Arabischen* (Leipzig 1917). Fas Arapçası'nın fonetiği hakkındadır. 7. *Das Liederbuch eines marokkanischen Sängers I* (Leipzig 1918). Faslı bir şarkı-

cının halk ağzıyla söylediği şiirleri ihtiva etmektedir. 8. *Anthologie aus der neuzeitlichen türkischen Literatur* (Leipzig-Berlin 1919, Ahmed Muhiddin ile birlikte). 9. *Die Vokalharmonie der Endungen an den Fremdwörtern des Türkischen* (Leipzig 1920). Türkçe'deki yabancı kelimelerin sonlarında beliren ses uyumu üzerinedir. 10. *Übersetzungen und Texte aus der neuosmanischen Literatur: I. Dichtungen Mehmed Emins* (Leipzig 1921). Mehmed Emin'in (Yurdakul) Almanca tercümeleriyle birlikte şiirlerini ihtiva etmektedir. 11. *Aus der religiösen Reformbewegung in der Türkei* (Leipzig 1922). Türkiye'de dinî reform hareketleri hakkındadır. 12. *Muhammad und Ahmad, die Namen des arabischen Propheten* (Leipzig 1932). Hz. Peygamber'in adları üzerinedir. 13. *Beiträge zum Verständnis religiöser muslimischer Texte I* (Leipzig 1933). Dinî metinleri anlama yöntemine dair bir eserdir. 14. *Der Wert der vorhandenen Koranübersetzungen und sure III* (Leipzig 1937). Kur'an tercümeleri ve Âl-i İmrân sûresi hakkındadır. 15. *Abdülhaqq Hâmids dramatische Dichtung "Ruhlar (Geister)". Deutsche Übersetzung mit beigegebenem türkischen Text* (Leipzig 1941). Abdülhak Hâmîd'in Almanca tercümesiyle birlikte "Ruhlar" adlı şiirini konu edinmiştir. 16. *Der "Koran" des Abu'l-'Alâ" al-Ma'arrî* (Leipzig 1942). Ebül-Alâ el-Maarrî'nin Kur'an'a nazîre olarak yazdığı söylenen *el-Fuşûl ve'l-gâyât* adlı kitabından seçilen pasajların dil bakımından incelenmesidir. 17. *Schawâhid-Indices. Indices der Reimwörter und der Dichter der in den arabischen Schawâhid-Kommentaren und in verwandten Werken erläuterten Belegverse* (Berlin-Leipzig 1945, E. Bräunlich ile birlikte). Arapça'nın tarihi hakkındaki en önemli çalışmalarından biri olup çeşitli edebî eserlerinin gramer kitaplarından toplayarak kafiyelerine ve şairlere göre alfabetik olarak dizdiği şiir örneklerini ihtiva eder.

Fischer, yukarıda sayılan müstakil eserleriyle makale, ansiklopedi maddesi ve tenkit, tanıtım yazılarını kaleme almasının dışında, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* ve *Islamica* başta olmak üzere çeşitli ilmî dergilerin yayın kurullarında da başkan veya üye olarak editörlük görevi yapmıştır (eserlerinin tam listesi için bk. Fück, ZDMG, sy. 100 [1950], s. 10-18).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Kâsım-î Şehâb, *Ferheng-i Hâverşînâ-sân*, Tahran 1317 hş./1938, s. 128-129; J. W. Fück, *Die Arabischen Studien in Europa bis in den Anfang des 20. Jahrhunderts*, Leipzig 1955, s. 309-312; a.m.f., "August Fischer, 1865-1949", *ZDMG*, sy. 100 (1950), s. 1-18; Zirikli, *el-A'âm*, I, 26; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, III, 26; *Neue Deutsche Biographie*, Berlin 1961, V, 180; A. Schimmel, "August Fischer (1865-1949)", *el-Müsteşrihü'l-Âlmân* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Beyrut 1978, I, 131-136; Necîb el-Akikî, *el-Müsteşrihün*, Kahire 1980, II, 415-416; Mişâl Cühâ, *ed-Dirâsâtü'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye ft Ürubbâ*, Beyrut 1982, s. 204-205; Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşrikin*, s. 280-284; Mehdi Allâm, *el-Mecma'iyün ft hamsîne 'âmen*, Kahire 1986, s. 228-230; *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1992, XIII, 352-361; M. Plessner, "Generalregister zu den Schriften Professor A. Fischers", *Islamica*, II/4, Leipzig 1927, s. 618-644; A. Schaade, "August Fischer / X (1865-1949)", *Isl.*, sy. 30/1 (1952), s. 97-101; J. Kraemer, "August Fischer's sammlungen zum arabischen lexicon", *ZDMG*, sy. 105/1 (1955), s. 81-105.

MEHMET KANAR

FİŞTÂLİ

(الفشتالي)

Ebû Fâris Abdülazîz
b. Muhammed b. İbrâhîm el-Fiştâlî
(ö. 1032/1622-23)

**Faslı edip, şair, tarihçi
ve devlet adamı.**

952 (1545) veya 956 (1549) yılında Merakeş'te doğdu. Ebû Muhammed künyeyle de anılır. Fas'ın kuzeybatısında yahut Orta Atlaslar'daki Tâdlâ platosunda bulunan ve amcazadesi şair Muhammed b. Ali el-Fiştâlî gibi ünlü kişiler yetiştiren Berberî Fiştâle kabilesine mensuptur. Ayrıca bu kabilenin Sanhâce kolundan geldiği için Sanhâcî nisbesiyle de anılır. Ebû'l-Abbas Ahmed b. Ali el-Mencûr, Ebû'l-Abbas Ahmed ez-Zemmûrî ve Kadî Abdülvâhid b. Ahmed el-Humeydî gibi fakih ve muhaddislerden lûgat, nahiv, fıkıh, usul, edebiyat ve tarih dersleri aldı. Hayatının uzun bir devresinde bu ilimleri tahsil eden Fiştâlî geniş kültürü sayesinde inşâda Fas'ın ve Kuzeybatı Afrika'nın en başarılı ediplerinden biri oldu. Karaviyyîn Camii'nde edebiyat dersleri verdi. Abdurrahman b. Ali el-Mekkûdî'nin *Mağşûre*'sini şerhederek okuttu. Önce vâliyet Me'mûn'un, kısa bir müddet sonra da babası Fas Sultanı Ahmed el-Mansûr'un hizmetine girerek onun özel kâtibî oldu. Ardından *Dîvân-ı İnşâ* başkâtipliğine, buradan da vezirli-

ğe kadar yükseldi. Bu görevi kendisine haklı bir şöret kazandırdı, Osmanlılar'daki vak'anüvislik geleneğinden etkilenen hükümdar onu devletin resmî tarihçisi tayin etti. Fiştâlî, özellikle hükümdarın Sudan'daki zaferleriyle ilgili haberleri derler, fetihleri kaydeder ve o dönemde yetişen ünlü şahsiyetlerin hayatını kaleme alırdı. *Menâhilü's-şafâ'* adlı eseri onun bu çalışmalarının sonucunda ortaya çıkmıştır. Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Miklâtî bir beytinde, Fiştâlî'nin ölümüne ebced (cümme) hesabıyla "şel(1)â" (شلا) kelimesiyle tarih düşürmüştür.

Fiştâlî başarılı bir saray şairi sayılır. Özellikle Ahmed el-Mansûr için yazdığı kasideler onun iyi bir sanatçı olduğunu göstermektedir.

Eserleri. 1. *Dîvân*. Aslı mevcut olmamakla beraber Necât el-Merîni, başta müellifin kendi eseri *Menâhilü's-şafâ'* olmak üzere Makkarî'nin *Nefhu't-tîb* ve *Ravzatü'l-âs*ı, Ahmed en-Nâsırî'nin *el-İstikşâ's*ı, Muhammed el-İfrenî'nin *Nüzhetü'l-hâdi's*ı, İbnü'l-Kâdî'nin *el-Muntekâ's*ı, Muhammed ez-Zeccâlî'nin *el-Künnâse*'si ve Abdullah Kennûn'un *en-Nübûgu'l-Mağribi's*i gibi birçok eserdeki şiirlerini derleyerek *Şi'ru 'Abdül'azîz el-Fiştâlî* adıyla yeni bir divan meydana getirmiştir (Rabat 1986). Fiştâlî'nin şiirlerinin çoğunu devlet adamları için yazdığı kasideler, dinî şiirler ve o devirde "mevliyyât" olarak bilinen övgü şiirleri oluşturur. Bunlar çok uzun parçalar olup bazıları 100 beyti aşar (meselâ bk. Necât el-Merîni, s. 420-439). Ayrıca zafer kutlamaları ve tasvirler de mühim bir yer işgal eder. Bu tasvirlerin çoğu Merakeş'teki Bedî Sarayı ile ilgili olup sarayın duvarlarına işlenmiş şiirlerin ekserisi Fiştâlî'ye aittir. Gazel tarzında yazılmış şiirlerin bulunmadığı divanda sadece bazı gazellerden beyitler yer almaktadır. Müellifin müveşşah türünde bir tek övgü şiirine rastlanmıştır. 2. *Menâhilü's-şafâ' fî aḥbâri (me'âşiri) mü'lûk (mevâlinâ) eş-şürefâ'*. Sa'diler Devleti zamanında, özellikle Ahmed el-Mansûr devrinde (1578-1603) Fas'taki siyasî ve içtimâî durumu anlatan bir eser olup aslı sekiz cilttir. Günümüze sadece Ahmed el-Mansûr devrinin on beş yılını kapsayan II. cildi ve onun muhtasarı gelmiştir. Bu muhtasar Abdullah Kennûn (Rabat 1965), eserin II. cildi de Abdülkerîm Küreyyim (Rabat 1972) tarafından neşredilmiştir. Fiştâlî *Menâhilü's-şafâ'* da bu devirdeki Fas kültürünün un-

surlarına yer vermiş, çeşitli halkalarla birlikte fakihlerin ve şairlerin ilim meclislerini tanıtmıştır. Bu meclislerin önemlisini, halifenin başkanlığında yapılan Hz. Peygamber'in doğum yıl dönümünü ihya kutlamaları teşkil etmektedir. Fiştâlî, kendi döneminde okunan mevlide dair kasidelerin en güzellerini kaydetmektedir. Eserde ayrıca Fas ordusunun Sudan'da kazandığı zaferlerden, Sa'dîler ve özellikle Ahmed el-Mansûr tarafından Merakeş, Fas, Tâzâ ve diğer Fas şehirlerinde inşa edilen mimari eserlerden bahsedilmekte; bu arada iç isyanların bastırılması, muhalifler tarafından çıkarılan fitnelerin önlenmesi, ülkede güven ve huzur ortamının oluşmasında Sa'dî hükümdarının şahsiyetinin oynadığı role temas edilmektedir. 3. *Mecmû'atü'l-ceyş*. Fiştâlî bu eseri Lisânüddin İbnü'l-Hatîb'in *Ceyşü't-tevşîh*'ine zeyil olarak yazmıştır. Günümüze gelip gelmediği bilinmeyen eserde Ahmed el-Mansûr'u öven 300'ün üzerindeki müveşşaha ilâve olarak halifenin kendisi tarafından kaleme alınmış bazı müveşşahların da yer aldığı söylenmektedir (Makkarî, *Ravzatü'l-âs*, s. 162). Bu kitaba ait olduğu sanılan ve içinde on bir müveşşah bulunan birkaç yaprak Selâ şehrindeki el-Mektebetü'n-Nâsiriyye'de bulunmuştur. Bunlardan Fas şairlerine ait olan iki müveşşahtan biri Fiştâlî'nindir (Abbas el-Cerrârî, s. 126). 4. *Tertübü Dîvânî'l-Mütenebbî* (el-Hizânetü'l-âmme, Rabat, nr. 609; el-Hizânetü'l-âmme, Titvân, nr. 524). Fiştâlî bu çalışmada Mütenebbî'nin divanını alfabetik olarak düzenlemekle kalmamış, eseri tahkik edip ta'lik, şerh, not ve ilâvelere de yer vermiştir. Çeşitli beyitlerdeki çalıntılarla (serikât) ilgili görüş ve fikirlerini açıklamış, kendisinden çalıntı yapan şairlerin adlarını zikretmiş, onların çalıntı beyitlerini göstermiş, ayrıca metinlerindeki kapalı ifadeleri izah etmiştir. 5. *Şerhu Mağşûreti'l-Mekkûdî*. Fiştâlî, Karaviyyîn Camii'nde Abdurrahman b. Ali el-Mekkûdî'nin *Mağşûre*'sini okuturken Ebû'l-Kâsım İbnü'l-Kâdî'den faydalanarak eseri harekelemiş ve bazı notlar ilâve etmiştir. Ancak bu şerhin günümüze gelip gelmediği bilinmemektedir. 6. *Mecmû'atü'r-resâ'il ve'z-zahâ'iri's-sultâniyye*. Ahmed el-Mansûr'un Osmanlı Padişahı III. Murad, Kraliçe Elizabeth, tanınmış Doğulu âlimlerden Şeyh el-Bekrî ve Bedreddin el-Karâfî gibi şahsiyetlerle olan yazışmalarını ihtiva eden mektuplardan meydana gelmiş bir kole-